

Norske Kirkesager fra Foreningstiden.

Ved H. F. Rørdam.

Fra ærede norske Medlemmer af vort kirkehistoriske Selskab har vi undertiden faaet Opfordring til at optage Bidrag til Norges Kirkehistorie i Foreningstiden. Saadanne er da ogsaa fra Tid til anden indførte i disse Samlinger¹⁾. Flere kan uden Vanskelighed findes, især fra det 18de Aarh., da Forholdet mellem dansk og norsk Kirkeliv var intimere end paa noget andet Tidspunkt, hvad blandt andet fremgaar af, at i dette Tidsrum tjente en stor Mængde Nordmænd i den danske Kirke, og maaske ligesaa mange Danskere i Norge, og at der mærkes lidet eller intet til nationale Modsætninger. I et vist Tidsrum var Sjællands og Fyens Biskopper Nordmænd (P. Hersleb og Chr. Ramus), to kongl. Konfessionairer (Peter Jespersen og Joh. Frawen) ligesaa; i Nyborg var fire efter hinanden følgende Præster Nordmænd, og alle de syv Præstekald paa Møen havde, tildels samtidig, norsk fødte Præster. Kun Afstanden fra Regeringens Sæde paa en Tid, da man hverken havde Dampskibe eller Jernbaner, gjorde det manges Gang svært for de i Norge ansatte Præster og embedsøgende Kandidater, der ofte maatte slide Kancelliets Trapper i lang Tid, inden de kunde opnaa Ansættelse. Klevenfeldt siger, at der var sort af norske Kapellaner i Kancellipræsidentens Forværelse.

¹⁾ Se Ny kh. Saml. I, 340 ff.; III, 624 ff. 3. Række I, 370 ff., 503 ff., 536 ff., 561 ff.; III, 505 ff., 638 ff.; IV, 561 ff.; V, 350 ff., 778 ff. 4. Række II, 231 ff., 263 ff., 765 ff.; V, 387 ff., 608 ff.; VI, 153 ff. 5. Række I, 531; III, 14 ff., 212, 217; IV, 24 ff., 258 ff., 690 ff.

I General-Kirkeinspektionens Arkiv findes ved Siden af danske Sager mangfoldige norske og en Del islandske. Saa vidt vides, er denne Kildesamling kun benyttet af faa norske Kirkehistorikere, saasom afd. Professor Ludvig Daae, Cand. theol. S. A. Sørensen og maaske enkelte andre. Men der er ogsaa andre Samlinger, der kan afgive Bidrag til Norges Kirkehistorie. — Her da en Prøve paa, hvad jeg under andre Undersøgelser er stødt paa, uden for øvrigt at have haft Opmærksomheden særlig henvendt paa norske Sager.

I. Biskop Peter Hersleb.

Blandt de Kirkemænd, som Danmark og Norge har tilfælles, er Peter Hersleb utvivlsomt en af de betydeligste, og kan i saa Henseende stilles i Linie med Erik Pontoppidan; hvilken sidste i kirkelig Henseende dog har opnaaet en større Navnkundighed i Norge, medens han i Begavelse næppe kan staa Maal med Hersleb. Denne var nemlig en Mand, der besad overordentlige Evner, et klart og skarpt Hoved, vældig Embedsiver og ikke ringere Embedsdygtighed. I Henseende til Embedsflid var der kun én Mand i Samtiden, der kan kaldes hans Lige, og det er Dr. jur. Andreas Hojer, til hvis Indsigt i kirkelige Sager som i meget andet Christian VI havde en ubetinget Tillid. Kun Skade at disse to udmærkede Mænd gik hinanden i Vejen efter Ordet: To store i én Sæk kan ingenlunde rummes. Hersleb lod ikke nogen Embedssag ligge til Overvejelse, men var strax klar over, hvorledes den burde ordnes i alle Enkeltheder og gik strax i Lag med den. Han skrev en saare fin Haandstil. Christian VI klagede i et Brev til Holstein over, at det faldt ham vanskeligt at læse, hvad Hersleb havde skrevet, og nu efter næsten 200 Aars Forløb er Vanskeligheden ved at læse hans fine og tætte Skrift ikke bleven mindre. Der er sagt om ham, at hvad han skrev paa én Dag, behøvede en Afskriver fire Dage for at blive færdig med.

Hersleb stillede store Fordringer til sine Provsters og

Præsters Flid og Arbejdsomhed. »Kære Brødre«, saaledes skrev han, »unddrager Eder ikke fra Arbejde, tænker, at I skal gøre Rede for Guds Dom, tænker, at det er dyrebare Sjæle, I skal gøre Regnskab for; tænker, at I er Dispensatores Mysteriorum, og hvad udfordres af en Husholder uden at være tro!« Men det vilde være stor Uret at sige, at Hersleb lagde store Byrder paa andre, men skaanede sig selv. Man faar meget mere det Indtryk, at han, ligesom Tilfældet var med Hojer, sled sine Kræfter op med overdrevent Arbejde. Hvor en anden dygtig Mand ved Behandlingen af en Sag vilde have nøjedes med at skrive en Side, skrev Hersleb et Ark eller mere, uden at det dog kan siges, at det var Fyldekalk, der tog Pladsen op. Men hans Tankerigdom var saa stor, og han saa' alt en Sag vedkommende saa klart fra alle Sider, at han ikke kunde fatte sig i Korthed¹⁾. Dette gælder ogsaa hans Taler. Hans Udholdenhed som kirkelig Visitator var overordentlig. I Norge, hvor Afstandene er store og Vejene besværlige, drog han undertiden i den koldeste Vintertid om paa Visitats fra Kirke til Kirke, rejste sig før Dag for at faa det mest mulige udrettet, inden han ilede til et nyt Sted, hvor fortsat anstrængende Arbejde ventede ham²⁾. Man skulde tro, at blot én saadan Visitatstur gennem en lang Række Sogne, midt i Vinterens Hjerte, maatte være nok til at fælde sin Mand.

Hersleb var en Herskernatur, god at have til Ven, besværlig at have til Modstander. I sidste Henseende kan henvises til hans Sammenstød med Ejler Hagerup og Henrik Gerner. Men Hersleb savnede ikke Beundrere, som har givet ham et smukt Eftermæle³⁾. Han var den enevældige

¹⁾ Se hans Betænkninger om Reform af det lærde Skolevæsen, om Almueskolen i Danmark og Norge, og om Separatisterne (alle i de foregaaende Bind af Kh. Saml.).

²⁾ Se ndf. S. 673—6.

³⁾ Den første Biografi af Hersleb findes hos Zwergius, Det Stielandske Cleresie, S. 381 ff., og støtter sig til Herslebs egne Med-

Kongemagt en fuldtro Tjener. Ved de bestaaende Love, særlig Kirkeritualet, var der sat ham Grænser, som det var ham en Samvittighedssag ikke at overskride, selv om han personlig ikke billigede Forskrifterne og kunde ønske dem ændrede. Havde han ikke i den Grad følt sig bunden til »Lougen«, som han stadig viste hen til, saa kunde han maaske være bleven et Redskab til betydningsfulde kirkelige Reformer, som først er opnaaede i langt senere Tider. Thi han saa' klart, at alt ikke var, som det burde være¹).

Hersleb var en Ordenens Mand og det mere end nogen anden Biskop, vi kende, og dette viste sig især under hans Embedsvirksomhed i Christiania. Man faar et næsten overvældende Indtryk deraf ved Læsning af den Række Embedsbreve fra hans Haand, som And. Faye har udgivet i Theol. Tidsskr. for den evang. luth. Kirke i Norge, VIII. Det var kun syv Aar, Hersleb fik Lov at virke i Norge. Men hvor meget fik han ikke udrettet i dette Tidsrum! Og har end hans ivrige, utrættede Embedsiver været besværlig at tilfredsstille for Præster af anden Klasse, saa høre vi dog lidet eller intet derom; men da det i Novbr. 1737 rygtedes, at han var kaldet bort for at beklæde Sjællands Bispestol, strømmede en Mængde Breve ind fra Præster i Christiania Stift, vidnende om Præsternes Hengivenhed, dybe Ærbødighed og Paaskønnelse af hans Virksomhed, som maatte give ham en Følelse af, at han ikke havde arbejdet forgæves.

delelser; men indeholder den Fejl, at der siges, at han 1718 blev Præst i Gunderslev i Falster, hvilket er gentaget i mange senere Skrifter (ogsaa i D. biogr. Lex. VII), medens Byens Navn er Gundslev (Gunderslev er en By i Sjælland). Til hans Karakteristik kan henvises til de i Biogr. Lex. anførte Skrifter, særlig A. Fayes Indledning til Udgaven af hans Embedsbreve.

¹) Jvfr. Herslebs Ytringer i Brevet til Hagerup 1733 (Kh. Sml. 5, IV, 704). De højst mærkelige Ytringer i E. J. Jessens fortrolige Brev til Hersleb 1743 bør ogsaa tages i Betragtning (smst. S. 493). Jessen vilde næppe have fremført dem, hvis han ikke havde vidst, at de, i alt Fald til en vis Grad, havde Herslebs Bifald.

Da en Samling af saadanne er bevaret¹⁾, skal et Udvalg af dem her meddeles.

1.

Højædle og højærværdige Hr. Biscop,
højgunstige Velyndere!

Af Deris højtærede Skrivelse med sidste Post haver jeg ugieerne maat fornemme, at Deris Højærværdighed skal fra dette til Siælands Stift forfløttes, hvilket gaar mig sandelig nær til Hierte, og har jeg ikke uden megen Gremmelse kundet læse Deris Bref derom, og naar jeg eftertenker Deris saa gode og retsindige Omgang iblandt os, Deris saa kierlige Nidkierhed og Omhyggelighed i at oprette saa meget got til Guds Ære og hans Kirkes Opbyggelse til hele Stiftets Nytte og Fordeel, og det i saa faa Aar, vi haver nydt den Lykke og Ære at have Dennem, saa at, hvad som af mange tilforn har siuntis vanskeligt og ikke mueligt at bringe til Veje, haver De med Deris grundige Eftertanke, utrættelig Flid og Vindskibelighed beviist i Gierningen at være mueligt og giørligt: Da vil sandelig Deris Nafn og Hukommelse leve stedse hos os og vore Efterkommere med en berømmelig og prisværdig Minde og Eftermæle. Imidlertid vil jeg af inderste Hierte ønske, at den naadige Gud vil iføre Dennem med Kraft af det høje til at forrestaa det besværlige Embede, som De nu er kaldet og beskikket til, og forlene Dem Sundhed og Helbred med ald aandelig og legemlig Velsignelse over Dennem og gandske Familie. Jeg er da stedse, saalenge jeg lever,

højædle og højærværdige Hr. Biscop

Deris ydmygeste Tienere

T. Gerner.

Tønsberg d. 19. Novembris 1737.

Udskrift: Højædle og Højærværdige Mag. Peder Hersleb,
Biskop over Aggers-Hus Stift à Christiania.

¹⁾ Originalerne i Landsarkivet for Sjælland m. m., indheftede i Aggershus Stifts Copie-Protocoll 1737.

2.

Høyædle og høyærværdige Hr. Biscop
høygunstigste Patron!

Den for dette Stift ulyksalige Tidende, som forrige Post bragte os, at det allernaadigst har behaget Hans kongelige Majesteet at kalde Deris høyædle Høyærværdighed til Biscop over Sællands Stift, kand icke andet end beklages af mig, Deris ringe Client, med største Veemodighed; thi da ieg havde væntet, at Døden før skulle forfløttet mig fra denne foranderlige Værden, end at ieg skulle opleve den hiærtekrænkende Forandring, at savne saa gunstig og from en Fader i Christo, da maa ieg nu sørgeligen gribe til Elisæi Mundheld: Min Fader, min Fader, Israels Vogn og hans Reisnere! Wel veed ieg, at alle skønsomme blant Stiftets geistlige i Almindelighed finder det samme, enhver hos sig, som de ælste i Epheso ved Pauli Afskeed fra dem. De vare meest bedrøvede derover, at de icke skulle see hans Ansigt meere &c. &c. — dog træffer Bedrøvelsen mig saa meget dis nærmere, som ieg i Særdelighed |: at ieg saa maa tale :| har ligget Dem op til Brystet og seet saa mange Prøver paa en ugemeen og uforskyldt Affection og Bevaagenhed for mig og mit ringe Huus, saa ieg i den Henseende maa fordriste mig at laane Apostelens Ord: Iblant mange Tugtemæstere har ieg icke haft mange Fædre, ja icke en som Deris Høyærværdighed! Jeg maa da vel exclamere med Job, efterdi det saa er, at ieg har mist det, ieg havde |: min kiæreste Biscop :|, hvi skulle ieg da icke være bedrøvet — helst efterdi ieg icke kand haabe i dette Liv at see min Faders Ansigt meere, og at mig tillige skal være betagen al Leilighed til at udviise i Giærningen den allerskyldigste Taknæmmelighed, ieg til mit siste Aandedræt bær i mit inderste Hierte. Kunde ieg hitte Ord til at tacke, da var min Pligt at yde saa mange underdanige Taksigelser

for beviiste Velgiærninger, som nogen Pæn kunde formaae at udføre; men kand ieg icke tacke, som ieg vilde og burde, saa vil ieg dog ønske, saa vidt ieg kand.

Deris høyædle Høyærværdighed veed vel selv, at ieg icke tilegner mig Magt og Kraft til at udsige virkelige Velsignelser over Dem; det skal Gud giøre! dog haaber ieg at de gunsteligen lader Dem behage at antage oprigtige Ønsker af dem, som De selv har gjort til Deris Client med Kiærligheds Giærninger. Gud lade da sine allerbedste Naadegaver dagligen komme ovenfra over Dem med velbaarne Frue og kiære Børn; Deris Huus være velsignet som Obededomms Huus¹⁾, Deris Familie grønnis og florere i Ære og Velstand, saa længe Himmelen er, Deris Aar blive mangfoldige, Deris Kræfter voxe og tiltage i de Aar, som de hos andre plejer at aftage, at De i Deris høye og besværlige Embede maatte opleve en ugemeen Alder til Guds Ære og hans Kirkis Opbyggelse, indtil De mætte af Dage maa forfløttis til det Sted, hvor de, som have underviist mange, skal skinne som Stjærnerue altid og ævindeligt! En saadan Skueplas af Lycksaligheder, som ieg af inderste Hierte ønsker, af Deris høyædle Høyærværdighed og ganske Familie usque ad Nestoreos annos maatte betrædis til Deris Misunderis Hiertegræmmelse, skal medens ieg lever, befordre mit Livis Fornøjelse, ja, indtil Døden være dens Glæde, som hidintil har haft den Ære at være blant Deris Clienters Tall, og herefter min korte øvrige Tid vil skrive mig med allerstørste Veneration,

Deris høyædle Høyærværdigheds,
høygunstigste Patrons
underdanigst forbundneste Tiener
og tro Forbeder hos Gud

Ringebøe
d. 19. November 1737.

Chr. Kraft.

¹⁾ Se 2. Samuels Bog, 6, 10—11.

3.

Højædle og højærværdige Her Biscop,
højgunstige Patron!

Den Bedrøvelse, som de eldste i Epheso fandt, da de hørde, at de icke mere skulle see Pauli Ansigt, kand billig foraaarsagis baade de eldste og de yngste iblant os, nu vi tilsammen hører, at os formenis den Glæde at se mere Deris Højærværdigheds Ansigt iblant os her i Stiftet. Jeg som den ringeste af Deris Højærværdigheds Præsteskab burde vel undsee mig for ved Skrivelse at melde derom, efterdi jeg som den yngste burde lade de ældris og ældstis Ord vere mine, der foruden veed jeg ogsaa, at Tiden neppe vil tillade Deris Højærværdighed at laane Øjnene hertil; men højgunstige Patron, forlad min Dristighed og tillad mig Frihed, at jeg med Pennen udfører det, min Mund af Hjertet hos Deris højædle Højærværdigheds Afskeed med os udraaber: Min Fader, min Fader, Israels Vogn og hans Reisnere! sandelig, den Godhed, som Deris Højærværdighed gunstigst fra første Tid har behaget at bære for mig, som kjendelig er viist i mange Stycher, ja den Hjertens Ærbødighed og Veneration, som jeg altid har haft for Deris Højærværdighed som min Biscop, min Patron og Fader, : hvilchen dog icke i Gierningen er viist saa oprigtig, som den har veret i Hiertet :| kand icke andet end foraaarsage mig Gremmelse hos den forestaaende Skilsmisse, men nu Bedrøvelsen kand intet hjelpe, mit Hiertens Ynske om at beholde Deris Højærværdighed hos os kand icke frugte, efterdi vi alle med Fornøjelse maa slutte: Skee Guds og hans Salvedes Villie! da er og bliver herved min underdanige Skyldighed ej allene for Deris højædle Højærværdighed at frembere min allerydmygste Tachsigelse for hver Dag hidtil, men endog min trohjertigste Lychynskning til hver Dag herefter. Tach højædle og højærværdige Her Biscop for Deris utrettelige og uafsladelige Arbejde iblant os! tach for

den store og oprigtige Omsorg for Guds Kirche og de derudi indførte gode Skiche og Ordener, hvoraf baade jeg og andre har |: Gud være Lov :| fundet god Frugt og Fremgang i Embedet! tach for hver en opbyggelig Prædiken, jeg har hørt af Deris Mund! tach for hvert et Opmuntrings og Formanings Brev, jeg har seeit fra Deris Haand! ja tach, højgunstige Patron, for den Affection, som jeg syn-derlig merchet fra Deris Hjerter! og endelig tach for den Lyst og Inclination, Deris Højærværdighed endnu har, om det var muligt, at blive hos os, hvoraf jeg med flere forsikrer os hos Deris Fraværelse med Legemet Nærværelsen med Hjertet. Min Tachsigelse, som hverchen med Munden eller Haanden kand erkjendis saa overflødig, som den burde, vil jeg ende med Ynske, at Gud vilde iche glemme Deris Højærværdigheds Kjerligheds Arbejde imod hans Kirche, dens Lemmer og dens Tjenere. — Vær ogsaa derhos, højgunstige Patron, af mig, Deris unge Tjenere, hjerteligst lychynsket med at vere Biscop over Siøllands Stift! vær glædet med det nye Beviis paa Guds og hans Salvedes Naade! vær fremdelis som hidtil lychelig i det højvigtige Embede! vær af Gud velsignet med ald Kraft og Styrche til at udstaae og lycheligen overstaae alle mødende Bekymringer og Besverligheder! vær kronet med Sundhed i et langt og lychsaligt Liv! ja vær, højædle og højærværdige Her Biskop, med velbaarne Frue og Børn bestandig lychsaliggiort med ald Guds Naade og Velsignelse, at Forældrene med Børnene og Børnene med Forældrene i mange Tider motte glædis ved at see og finde hinandens langvarige Liv, Lyche og Velgaaende. — Jeg beder endnu som forhen, at min Frihed med at fremsende dette, som udi Eenfoldighed og Oprigtighed fremberis, iche motte ilde anseis. Er det saa, som jeg gjerne ynskede, at jeg kand slippe ud en 3 à 4 Dagers Tid in Januario, skal jeg have den Ære ydmygst at frembere mundtlig min underdanige Lychynskning. — Imidlertid vil jeg have mig herefter som hidtil indshuttet i Deris højædle Højærværdigheds conti-

nuerende Godhed og Affection for mig, som altid med ald optenchelig Estimate og Ærbødighed lever

højædle og højærværdige Her Biskops,
højgunstige Patrons

allerydmygste og allerærbødigste Tiener

N. Dorph.

Land d. 22. Nov. 1737.

4.

Højædle og højærværdige Herre,
højgunstige Velyndere!

Det maatte ikke ugunstig optages, at jeg kun lidet hermed opholder Deres Højærværdighed fra Deres i disse Tiider saa mange forefaldende Forretninger. Jeg haver ydmygst at begiere, at Deres Højærværdighed ved Deres Nedkomst til Kiøbenhavn baade som efter Guds Behag nu værende Biskop i Siælland saa og som et membrum i den højloflige General-Kirke-Inspection vilde gunstiget see min for nogle Aar til Dem ydmygst overgivne og dedicerede Oversættelse af Anton Vilhelm Bøhmens lille opbyggelige Tractat: Den sande og falske Christen, til Trykken approberet og befordret, som for nogles Modstand ikke tilforn har kundet skee, endog jeg formoder, at intet imod analogiam fidei og bonos mores derudi skal findes, og om noget kunde saaledes ansees, var det og let at forandre. Bogen vil med Guds Hielp blive til min Menigheds, som jeg fornemmelig dermed haver havt i Øjesyn, og mange fleeres Opbyggelse, derfor maaskee vil findes Boghandlere eller Bogtrykkere, som tager imod den paa eegen Bekostning at lade trykke, hvorom, saa og om noget derudi skulde forandres, jeg ydmygst vil vente eengang et Par gunstige Ord. Jeg forsikrer, at Deres Højærværdigheds gunstige Erindringer, dem jeg altid med al Hengivenhed antager og takker for, haver havt en dyb Impression hos mig, især de om min skarpe Maneer at foreholde Sandheden paa, og jeg i Sandhed i den Fald lever i Striid med mit Tempera-

ment, men at saadant er forebragt ej af min Menighed, men af andre Præster, kunde jeg ej den Gang for Kortheds Skyld besvare, vil ikke heller nu besvare, alleniste ydmygst bede Deres Høyærværdighed gunstigst betænke, at de, som ej anderledes vil være Præster end paa en uanstændig Maade at danse efter hver Mands Pibe, føye sig efter hver, ingen Forskiæl bruge, ej applicere Sandhed, blot for de kand roses af alle at være fromme Præster, de kand ej saa let finde sig i en andens Alvorlighed og, naar de haver intet andet at klage paa, da paa Maaden, enddog in defectu deri kand al snarere pecceres af dem end af en anden efter deres Mening in excessu, hvilket ofte koster en, som mener det eenfoldig og redelig, mangen Næserkast baade af sin Menighed og andre, da det heder: mand maae giøre os den Ret, som andre Præster sin Menighed. Men den Ret, som paaraabes, naar det nøje eftersees, er ikke andet, end eegenmægtig at give efter, hvad baade Konge og Biskop har anordnet. Jeg skriver Sandhed og lyver ikke; ellers veed jeg med mig selv, at udi min eegen Sag giver jeg og vil give efter, være alle, alle Ting. Er jeg paastaaelig, saa er det visselig i Guds Sag, og det med kierlige Formaninger og Forestillinger, aldrig i min eegen Sag, og den gunstige Tanke haaber jeg, at Deres Høyærværdighed beholder om mig; ønskede kun fremdeles at maatte have den Lykke at staae under Deres biskoppelige Tilsyn, var det end at faae en Menighed i Siælland, men det vil nu Gud vel ikke, og jeg vil saa være fornøjet med at staae under Deres almindelige Tilsyn, hvilket jeg |: sandelig mange beder det samme |: ønsker at maatte skee, saa længe jeg lever, ja i meget længere Tiid; jeg skriver dette med den Tendresse, som et fattig Barn kand have, der skilles ved sin fromme Fader. — Nu Gud hjelpe os arme Præster ved det høyløflige General-Kirke-Inspections gode Anstalter, hvortil Deres Høyærværdighed, Gud skee Lov! kand giøre meget at faae det forskrækkelige opus operatum udryddet, som gjør dem, der vil være retsindige, een den største Fortrød,

hvorom jeg ej for Vidtløftigheds Skyld vil skrive meere. Høygunstige Velyndere, hav nu i gunstigste Erindring min fattige Familie og især min ømme Broder i sit exilio¹⁾, hvilket holdtes for at skulde ophøre sidstleden d: 23. Julii, nemlig da toe Aar var endte; han kunde sandelig blive nyttig, om ej hans Pund forsmaaes, hans Vivacite dæmpes, han skal gaae saa hen sin Tiid, nu han ved denne Occasion er bleven af et andet Sind. Gud skal lønne Deres Høyrærværdighed derfor, som jeg og uafsladelig tilbeder Dem saa mange Naader, som der ere udi Jesu Christi Fylde, til Deres store Tilsyns-Embedede med mange velsignede Aar og at De med Deres gandske kiere Huus maae krones med Guds kiendelige Miskundheder, og er al min Tiid med største Hengivenhed

Deres højædle Høyrærværdigheds
ydmygeste Tiener og Forbedere

Urskoug d: 27. Januarii 1738.

*O. Lange*²⁾.

5.

Velbaarne og høyrærværdige
gunstige Hr. Biskop.

Jeg havde gierne enten i Christiania eller paa Hedemarken til Afskeed giort min Opvartning hos Deres Høyrærværdighed, men jeg veedste vel, at De heller vilde, at jeg blev hiemme og opagtede mit Kald, desforuden havde Hr. Green forlangt at reyse ud. Jeg havde vel ogsaa længesiden skrevet, har ogsaa for 3 Postdager siden haft et Brev liggende færdigt, men det har gaaet mig til Hierte at fremskikke det, saa længe vi endda nød den liden Glæde at beholde Dem, endskiønt ey som den, der hørde os til mere. Men da jeg nu fornemmer, at Deres Afskeed og Bortreyse er forhaanden, maae jeg skrive og fremskikke dette, endskiønt ikke uden største Sindets Bekymring, saasom det

¹⁾ Den bekendte Villum Lange, forvist til Bornholm.

²⁾ Worms Lex. over lærde Mænd I, 572.

opripper Saaret og minder mig, at jeg skal miste min Biskop, der har gjort saa meget vel baade imod den hele Guds Kirke hos os i Almindelighed og imod mig som Deres Høyærværdigheds ringeste Tilhængere i Særdeleshed. Jeg skulle vel glæde mig over den Naade, vor Konge har for Dem, men jeg kan sandelig ikke, fordi den samme skiller os ved Dem. Dette maae jeg dog derhos glæde mig over, at De herefter faaer nærmere Anledning og Leylighed til at tiene Guds Kirke i Almindelighed, hvortil jeg af inderste Hierte ønsker, at den gode Gud fremdeeles vil bane Veyen og udruste Deres Høyærværdighed herefter som tilforne med Kraft af det høye. Jeg vil ey længere opholde Dem, som desforuden har nok at bestille, men som det ey andet kan være, maae jeg sige det sørgelige Farvel. Den gode Gud leedsage Deres Høyærværdighed med ganske Familie til sit Stæd og lade Dem see hans Velsignelse fremdeles, og som De hidindtil har undet og gjort mig got, saa maatte jeg fremdeles herefter være i Deres gunstige Erindring, som jeg af min Side nest underdanig Compliment fra min Kiæreste og mig til Frue Bispinden og kiære Børn i dybeste Hengivenhed, Taknemmelighed og Oprigtighed til Døden forbliver

Deres velbaarne Høyærværdigheds,
min gunstige Hr. Biscops
underdanige Tiener

Froens Præstegaard d. 10. Martii
1738.

*D: Schiøth*¹⁾.

Den lille Søn, som Gud havde givet mig med min Kiæreste, behagede det ham i Gaar Morges at bortkalde

¹⁾ Magister David Schiøth havde været Konrektor ved Christiania Skole, før han blev Præst i Froen i Gudbrandsdalen. 1751 tog han paa Grund af Svaghed sin Afsked og levede siden i Kbhvn. til sin Død 1779. Har skrevet en Del om økonomiske Sager og nød en vis Anseelse i litterære Krese (Nyerup, Lit. Lex., S. 531. Suhms Saml. Skr., XV, 292).

efter 3 Timers Svaghed, hvilket er os ikke en liden Hiertesorrig, men vi bør være fornøiede med Guds Gierning.

6.

Til Provsterne i det heele Stift in Martio 1738.

Udaf alle de Brevfer, jeg nu i dette mit Embedis 7 Aar og derofver har skrefvet, baade de generale og besyn-derlige, er intet, hvortil jeg har nødigere, uvilligere og meere bedrøvet dyppet min Pen end dette, i hvilchet mit Forsæt var at wille sige Eder, kiære Brødre, triste valet, thi dertil er det nu kommen, da jeg med Guds Hielp i nu tiltræ-dende Uge agter at reise herfra; men, kiære Brødre, til ald dend forige Godhed, I har haft for mig, legger ogsaa denne: forskaaner mig for at tage saa bevægelig, saa kiærlig Af-skied med Eder, som jeg skulle, thi jeg veed iche, hvor-meget det vil bedrøfve Eder, og jeg forskaanede Eder gierne, men det veed jeg, at det bedrøfver og bekymrer mig alt for meget, og jeg veed, at I ogsaa forskaaner mig saa wiit, I kand. Dette kand jeg sige med Sandhed: jeg gich meget bedrøvet herop, thi jeg ville iche være Biscop; jeg kjendte min Uduelighed; jeg gruede for iche at være Mand til saa stor Gjærning, men jeg gaar 10 Gange mere bedrøvet herfra, thi Eders Welwillighed, Eders Tillid til mig, Eders Behag i det, jeg har taget mig for, forlanget, anordnet, har giort mig Arbejdet lættre, Eders Omgang kier og nu gjør mig min Afskied dis bittre. Jeg taler generaliter om alle, thi om end en og anden har iche været af det Sind, saa kand dog saa faae iblant saa mange iche regnis, som de og iche ere andet end et Nul blant Præster; men I wiide self, kiære Brødre, at det iche har staaet til mig at blifve her eller at flytte. Lofvet være Guds Nafn, at jeg iche af mig self, af egen Drift, Ønske eller Attraae er kommet til Eder! Lofvet være Gud, at jeg iche af mig self eller af egen ringeste min Tanche eller Anslag er kommet

fra Eder: Det første har gjort mig lystig og anmodig til min Gierning hidindtil, det andet faar at gjøre mig trøstig og frimodig i min Skilsmisse. Lovvet være Gud for hvert Aar, jeg har været blant Eder, og at min Gierning har iche været aldelis unyttig og forgiefvis! Tachet og velsignet skal enhver være af Eder, som har været villig til at assistere mig, lydig til at følge mig, kiærlig i at optage mine Paamindelser! Herren velsigne enhver af Eder efter min Bortgang, enhvers Embede, at det maa blive Gud til Ære og mange Siæle til Frelse, enhvers Huus, at det maa under Guds Naade og Varetegt blomstre og vel trivis! Jeg tilbeder mig enhvers Erindring og Bevaagenhed og enhvers Forbøn i den Erindring, saa jeg og, endskiønt jeg iche kand tiene nogen af dette Stift mere, da jeg nu skal drage Omsorg for et dobbelt vigtig Embede og et dobbelt saa stort Stift, hvorudi ere 19 Amtmandskaber, 32 Provstier, 262 Sogne Kald, 296 Præster foruden Capellanerne, Felt-Skibs-Præster, Missionairer, Færøe, Grønland & Borringholm, og I kiender mit Sind, at jeg gierne ville gjøre det, mig tilkommer, om jeg end skal ligge død ved Siden deraf, saa enhver begriber, hvor jeg vil blifve obrueret, men jeg lofver aldrig at glemme Eders Kiærlighed, Eders Velvillighed og den Sorg, hvormed de fleeste har hørt det Rygte om min Afskied. Gud hielpe mig! Nu, kiære Brødre, jeg har i min sidste Ordination taget offentlig Afskied med Eder og gifvet Eder et 3 dobbelt Kys af act. 20. Vers 28. 31. 32., og nu vil jeg iche mere qvæle mig og Eder med bevægelige Ord. Herren være med Eder! Herren velsigne Eder alle! Det er en kort Tid, wi har til bage. Herren samle os alle med Glæde for den store Ofverhyrdis og Biscops Ansigt! Jeg vil lefve, medens jeg lefver, og døe, naar jeg døer,

Eders, wellærværd. kiære Brødris
Wen, Elskere og Forbeder¹⁾.

¹⁾ Brevet er med Herslebs egen Haand indført i Kopibogen.

7.

Høyædle, høyærværdige kiere Hr. Biscop
og Befordere!¹⁾

Den kiære Skrivelse, De efter Deris fromme, ydmyge Hierte behagede at ære mig med fra Christiania d: 9. Nov. 1737, overgav mig Hr. Spentrup²⁾ d: 4. April. Jeg fandt min Længsel der saa faderlig og rigelig tilfredsstillet, at jeg iche til denne Stund har vidst værdeligen at besvare den. De har glædet mig, kiere Fader! De har lagt Ære paa mig uværdige og gived mig en Anseelse hoes mine Medbrødre ved at kendis ved mig! saa glæde og ære Dem igien den barmhiertige Gud og sætte Dem til ævigvarende Velsignelse!

Hr. Spentrups Christianiæ Reyse var mig uvitterlig. For mig havde hand ickun udladed sig om en Tronhiems Reyse; omsider gav min Biscop³⁾ mig Part om den og Befalning at see hans Meenighed forsiuned. Ved Hiemkomsten vilde hand iche heller aabenbare for mig sit Ærinde, ihvorvel Talen var over alt at see sig conservered i sit Kald, paa hvilkit hand ingen Confirmation havde. Jeg er glad ved, at den gode Mand løber ingen Fare formedelst hans Retsindighed i Embedet og velsigner alle dem paa hans Veigne, som har staaed i Gabed for hannem. — Den Beretning, kiære Fader har undet mig om sin Tilstand, Arbeyde, Anstalter og lykkelige Successer i saa faae Aar, blev mig overmaade kiær at fornemme, det er saa hæderligt, at det aldrig kand glemmis, saa vigtigt og meged, at det siunis for en mindre udrusted at overgaae menniskelige Kræfter, dog hvad gjør iche Flid og Retsindighed samlet med Viisdom af det Høye! det er saa velsigned, at mand kand gribe og føle Guds Kraft og Velbehagelighed. Ære være

¹⁾ Dette Brev, som løst er indlagt i Protokollen, har P. Hersleb først modtaget i Kbhvn.

²⁾ Søren Eskildsen Spendrup var Præst i Vefsen i Helgelands Provsti; han var Jyde af Fødsel.

³⁾ Dr. Peder Krog.

Gud, som har udkaared og styrked Dem til sin Gierning! Efterkommerne vil tale derom; Kirker, Skoeler, Hospitaler, Enker og faderløse vil sige: Velsigned være hand for Herren, velsigned hans Arbeyde, velsigned hans Sæd efter hannem, hans Hukommelse blive i ævig Velsignelse! Ingen Under, at den, som lever under saadanne Byrder, som Gud har udvalt at opløse saa sammenvickede Knuder, svæckis og bliver graa før Tiden! dog det er en salig Opofrelse, som skeer til Guds Ære og det almindelige bæste. Den aldmægtige Gud lægge sine Arme under Dennem! Hans guddommelige Kraft understøtte Dennem hos saa mange Betyrninger og concatenatos labores, altid glæde og trøste Dennem ved at see Frugt af Deris Hænders Arbeyde! Og som de iche, kiere Fader, sparer sig selv at giøre got, medens De haver Tid dertil, saa ville og Gud naadeligen og faderligen spare Dem længe, længe, at Deris Aar bliver mange og sunde, flere opvæckis af Deris Exempel at giøre vel mod Zion, at bygge Muurene i Jerusalem. Mens som for haard spendt Bue kand briste, vilde kiere Hr. Biscop iche tage det ilde op, jeg ydmygeligen beder, De iche bebyrder sig over Formuen, mand faaer og efterlade noged til den Slægt, som efter kommer. Deris Liv er saa umistelig for Kirchen og publico, at jeg end maa bede, De skoener sig noged, helst De finder sig hos saa ringe Alder saa mærkelig svæcked. De 4 Piecer bleve mig af Hr. Spentrup leverede. Gud lønne! siden jeg iche kand aftiene. Kunde jeg opvække Præsterne i dette Prousti at oprette en Encke-Casse, var det glædetigt, for at opmuntre dem har jeg laded dem see Piecerne. Det er fast ubegribeligt, at De skulde finde saa meged uafgiort for sig, helst efter en Mand¹⁾, hvis Forstand og Begreb siuntis stor og vidløftig; dog alle ere iche betæncte at aagre med sit Pund, adskillige Hensigter kand overtale dem at sætte vigtige Ting til en Side. Jeg tacker ydmygeligen, at kiere Fader ville give

¹⁾ Biskop Bartholomæus Deichmann, Herslebs Formand i Christiania

mig Underretning om Deris kiere Børn. Gud lade Dem fremdelis opvoxte Herren til Lov, Forældrene til Glæde og at De opleve Børnebørn i dennem! Jeg var fordum, kiere Hr. Biscop, en sand Prophete om Dem for Deris kiere Fader¹⁾, nu salig hos Gud, Deris Opførsel paa Academiet, Deris Disputats, Prædichen om Aanderne i Fængslet, Deris Afskeeds Tale om Abrahams dominus providebit gjorde saa sterch Impression hoes mig, at jeg ligesom med en ufeylbar Vished spaadde den fromme salig Fader, at Gud havde noged stort i Sinde med Dennem, og at De iche kunde blive mindre, end den gode Guds Forsiun nu har gjort Dem, og i hvor vel den salige Mand satte mig til Rette kierligen, fordi jeg, som han mældede, gjorde mig for stort Haab om Dennem, saa behagede dog Gud at lade hannem see en Begyndelse dertil, og jeg har glæded mig, at min Formodning iche har feyled. Samme Spaadoms Aand driver mig at forkynde Dem noged stort om Deris Søn i Halle²⁾, som er i en god Skoele. Jeg vil iche troe, hvad nogle siger, at samme berømmelige Academie er kommen i Decadence, og at nogle 100 studiosi har forladt det; jeg veed, hvad Avind og Calumnier samme har været underkast, og at de habileste subjecta derfra ere komne, saa ere og mine Referenter bekjendte af mig for et raadt Folk, som iche veed det minste af det retskafne Væsen i Christo. Meged glædede mig, at kiere Fader bær Kierlighed og Ombu for den fromme Hr. Ole Hersleb. Visselig har jeg anseed hans Gierning for retsindig, visselig har det anledet mig at tæncke dybere ind i Skriftestoelen end tilforn og gjort mig ret opvact mod dem, som har dømt sinistre, helst siden det høyeste af deris Christendom næppe har bestaaed i det udvortis ærbare Væsen, og gjøre mig mit Embede tungt fast dagligen,

¹⁾ Christopher Hersleb, Præst i Stod i Trondhjems Stift († 28. Decbr. 1721).

²⁾ Hans Christopher Hersleb blev først 28. April 1739 immatr. som theol. Stud. i Halle (Kh. Sml. 4. IV, 130). Han endte som Konfereensraad og Borgmester i København († 1788).

ere mig og en Pine, saa ofte de møde i Skriftestoelen. Hvad hellers kiere Hr. Biscop har betroed mig, skal efter Deris Befalning begravis med mig; dog har jeg aabenbared noget deraf for min Søn¹⁾, hvilken sandelig har Gaver at tie, for at trøste og opvæche ham i Haabed; det bliver iche paaanket. Confirmationen faris fort med i Nordlandene. Med hvad Ni[d]kerhed mine Medbrødre behandle den, kand jeg end iche vide til visse. Vil Gud, jeg oftere visiterer, bliver visselig for mig confirmati de første og sidste, som skal prøvis, og siden anlede mig at conferere med mine Medbrødre til fællis Opvæckelse. Jeg har spurdt, at alle Bisperne vare af Kongen befalede at skrive til Præsteskabed om Confirmationen; mig er intet saadant tilkommen uden det Brev, som fulte med Confirmations Forordningen, hvis Indhold fast over alt var, at Præsterne maa nu glæde sig, at de har Frihed at catechisere uden at befrygte Modstand; Om Confirmationen selv faae Ord.

Jeg tør iche bede, kand saa iche haabe at see, hvad kiere Fader har skreved om Confirmationen og Separati-sterne; dersom noget er trygt, vil jeg spørge der efter ved min Søn Hafniæ. Patented om den General-Kirche-Inspection anseer jeg som et velsigned Middel at stoppe Munden paa Sadduccæerne, der siunis lige som at være fødte at dødde det retskafne Væsen i Christo og hanthæve opus operatum. Gud udruste og bekræfte dem, som Kongen dertil har kalled, saa bliver facies ecclesiæ anderledis her efter! Nu jeg var kommen saa vidt i min Skrivelse, bæris mig Brev og Tidende, at kiere Fader er vorden Biscop i Sædland og er Medlem hos General-Kirche-Inspectionen. Til Lyche, til Lyche! Kirchen fryder sig og haaber meged ved Dennem, Gud være med Dem, hans Kraft understøtte Dem, hans høyre Haand værgе Dem, hans Aand velsigne og virke med Dem! Amen! Jeg velsigner Gud, som tæncher

¹⁾ Jens Hersleb blev i Decbr. 1738 udnævnt til Faderens Kapellan og blev senere hans Eftermand.

paa sin Kirche, jeg velsigner Eders Høyærværdighed med
kiere Familie, jeg tilbeder mig Deris bestandige Ynde, for-
blivende

høyædle, høyærværdige kiere Faders
allerydmeligste Tienere og
uafadelige Forbedere

Brønøen, d. 2. Jan: 1738¹⁾.

*J. Hersleb*²⁾.

Foruden de her meddelte Breve indeholder Samlingen
en Del flere, saasom fra:

Peter Abelsted, Slidre Præstegaard, 18. Nov. 1737.

C. Wildhagen og N. Kongsberg, Kongsberg 19. Nov. 1737.

Georg Fasting, Strøm, 19. Nov. 1737.

P. S. (?) Wolff, Sandsvær, 20. Nov. 1737.

Iver Hesselberg, Schien, 25. Nov. 1737.

Christian Ruge, Næsodden, 18. Nov. 1737. »En bedre Bi-
skop kan Aggershus Stift aldrig ønske«.

Morten Leigh, Elverum Præstegaard, 19. Nov. 1737.

Christen Bødtchier, Schien, 30. Dec. 1737.

Simen Amundsen Fougner, Fougner i Gousdals Sogn, 6. Dec.
1737.

Aug. Skielderup, Svarsted, 28. Jan. 1738.

¹⁾ Sikkert Fejlskrift for 1739, da man ellers ikke forstaar Dateringen
4. Apr. (1738) ovenfor S. 657 eller Omtalen af Sønnens Ophold i
Halle. Men paa den anden Side er det underligt, om Brevskri-
veren først ved Nytaarstid 1739 skulde have faaet Underretning
om P. Herslebs Udnævnelse til Sjællands Biskop. Men Brønøen
ligger langt af Led, og ordentlig Postforbindelse fandtes næppe
med hine fjerne Egne.

²⁾ Jacob Hersleb, Præst i Brønø Præstegæld og Provst i Helgelands
Provsti i Trondhjems (nu Tromsø) Stift. Han var en fjernere
Slægtning af Peter Hersleb, som han kalder »Fader«, skønt han
var 17 Aar ældre end denne. Han omtales som en redelig, kri-
steligssindet Lærer, hvorpaa et Par af ham udgivne Skrifter ogsaa
tyder (Giessing, Jubellærere II, 2, 255 ff. Erlandsen: Biogr. Efterr.
om Geistligheden i Tromsø Stift, S. 67 f.). Han døde 1757 (samme
Aar som P. Hersleb).

»Votum« paa Vers af H. B., Vangs Sogn, 23. Jan. 1738.

Enevold Steenbloch, Seude Præstegaard, 17. Jan. 1738.

Herslebs 7-aarige Virken i Norge sammenlignes med
»de syv fæde og frugtbare Aar i Ægypten«.

Christen Kiær, Reendalen, 20. Jan. 1738.

Janus Hansen, Strømsoniæ die XV Kalendas Martias Aⁱ
MDCCXXXVIII.

Lars Pharo, Høelands Præstegaard, Marts 1738.

*II. Nogle Breve uddragne af Aggershus Stifts
Kopibog 1733—34.*

1.

Efterfølgende Brev indeholder Bidrag til Skildring af de sædelige Forhold i Norge paa Herslebs Tid, tildels min-
dende om de Beskrivelser af lignende Forhold, som Ejler Sundt har givet i sine bekendte Bøger.

1734 d. 15. Septbr.

Til Hr. General Lieutenant Rømling angaaende Dragoun
Niels Olsen Majer, som klager sig at være avholdt fra Sa-
cramentet, fordi hand havde danset en Søndags Aften, og
Præsten ikke vill antage ham, uden hand betaler Præsten
en Rixort.

D: E: høystærede Skrivelse av 25. Augusti, hvormed
fulte en Dragouns, Niels Olsen Majers, til D: E: stiiiede
Klage over Sogne-Præsten paa Toten, Hr. Ole Hannibal
Hoff, hvilken Klage D: E: melder for det første at ville mig
bekiendtgjøre og min Assistance og Giensvar tilliige med
Memorialen forvente, haver jeg rigtig erholdet og, endskjønt
Dragounen, naar hand over en Præst i Embedets Sager
vill klage, sig til mig, som dertill er satt, burde addressere,
og Sagen da forlængst med meeget mindre Omsvøb og
Tiids Spilde skulle være avgjort, hvilket hand saa meeget
lettere havde burdet og skullet gjøre, da jeg selv i den
Tiid har været paa Toten i 3 Dage og i Kierken om Søn-

dagen, da jeg nerværendes kunde hørt begge Parters Paa-stand og Tilsvær, og da paa mit Embedes Vegne decideret efter Sagens Beskaffenhed bødre end nu efter den eenes Beskyldning og den andens Benægtelse, det og synes, at Dragounens Capitain, naar hand enten selv ikke i Minde-lighed ville tale derom med Præsten eller under lugt Zegel skrive ham til, har gjort bødre, i Stæden for at skrive sin Under-Officier til og befalle dem en og anden Gang at gaae hen med Karlen till Præsten, hvilket har et Skin enten av Beskikkelse eller Trusel eller Tillrettesettelse i en Sag, hvor Capitainen har liige saa liidet med Præstens Embede som Præsten med hans Embede at gjøre, heller at undervise Dragounen om at gaae den rette Vej i Sagen og sin Klage paa rette Stæd og hos vedkommende at andrage, paa det Dragounen ikke skulle styrkes i den Persuasion, som de fleste gemeene ere udi, at de ikke i nogen Sag har nogen Slags Øvrighedsanstalter, Orden og Ordres at kjære sig efter uden deres Officiers, saa vill jeg dog gjerne mig denne av Dragounen brugte Methode erfalle, allermest av den besynderlige Respect og Høytæring, som jeg finder mig skyldig at bære for D: E: og av den glædelige Forsikkring, jeg har av D: E: upartiske Skjønsheds, vill jeg gjerne referere og remonstrere i den Sag, hvor jeg ellers ikkun har at resolve og decidere, og derfor hermed lader følge Sogne-Præstens Erklæring til D: E: gunstige Eftersyn med ærbødigste Begjering, at den mig igjen maatte tilstillis, for efter dens Indhold at erindre Præsten et og andet.

Dragounens Klage indeholder 2 Ting: 1, om Penger, hand skulle betale til Præsten for at komme til Guds Bord, 2, Sacramentets Benægtelse av Præsten. Den første Punct har Dragounen uden Tvivl med frit Forsett andraget saaledes, at eenhver skulle meene, det var Penger, Præsten ville have, som og D: E: selv ikke anderledes har forstaaet det og derfor i høygunstige Skrivelse melder, at Præsten lader sig giive Penge for Absolution eller dessen Værdie,

og at den Sag griber for vidt om sig. Denne Beskyldning af Dragunen er saa haard og horribel, at jeg strax ved Giennemlæsning holte den utrolig og ugrundet, thi skjøndt jeg langt fra iche er tilfreds med alle Præsters Conduite, saa vill jeg dog med Guds Hielp haabe, at saa formastelig Dristighed at fordre Penge for Absolution og uden Penger at negte Absolution ey i min Tid skall gaae i Svang, og om saadan Sag skulle komme til min Videnskab, og jeg saa efter Rigueur skulle forfare, at andre skulle see sig i Speil, saa jeg og for den Beskyldnings Skyld nær hafde resolveret ingen Erklæring at indhendente, men Provste-Rett at andordne, at enten Præsten, om hand derudi var skyldig, exemplariter kunde straffes, eller, om hand var uskyldig, da faae tilbørlig Satisfaction for saadan Æreklik paa en Præstes Embede, som nu af Erklæringen sees, at Dragunen saare vell vidste og for alle var gjort for rum Tid bekiendt, at det var iche Penger, Præsten ville hafve, men til fattige skulle uddeees. Den anden Sag, at hand er afholt fra Sacramentet, fordi hand ey ville gifve de Penger, negter Præsten aldeles, men at hand er afholt for sin Udbodsfærdighed, at hand ey ville viide, at hand har gjort Urett, men trodselig mod all Præstens Formaning, Prædichen, Tillysning og Undervisning paastaar, at hand har gjort Rett, og altsaa holte ham iche bereed til det hellige Maaltid, till hvilket hand altid kand komme, naar hand dertill med Bodfærdighed og Synds Tillstaaelse og Forbedrings Løfte vill indfinde sig.

Sagen er denne. I det heele Land, men allermest i Oplandene, er en allmindelig Klage, ja ret Jammerskrig, iche allene af alle Præster eensstemmig, mens af Husbonder, Madmødre og alle, som Huusholdning paa Landet hafve, over deres Tienistefolks og Ungdoms Libertinage, at de, naar Løverdag Middag er gaaet, iehe meere ville vide af deres Husbonds Gierning, men paastaar som en Ret, at de da kand gaae og gjøre, hvad de vilde, samler sig saa en stor Hob af begge Kiøn tilsammen nu paa en

nu paa anden Gaard Løfverdags Aften, driver Natten bort med Spill og Dans, siden Søndag efter Prædichen og Natten till Mandag, hvorved, naar Løverdags Nat saaledes er drefven, enten Guds Tieniste plat forsømmes eller med Søfn og Døsighed bivaanes og udhviles till Eftermiddagen, og Sabbathen atter vanhelliges og ved samme Lefnet Natten til Mandag giøres uskicket till deres Husbonds Gierning om Mandagen, saa at, da ellers blant Kiøbsteds Handtverker ichun har været bekiendt den Liderligheds frie Mandag till at sofve Døsen og Rusen ud, begynder og der paa Landet at tage Overhaand. Undertiden finder de paa, unge Dreng og Karle, at gaae fra Gaard till Gaard, opsøge Qvindfolkene paa Fjøs-Giellen, som det kaldes, og driver allehaande Modvillighed, hvorved gifves Leilighed till Ungdommens Forførelse, megen Uskichelighed, og disverre det er alt for sandt befunden, at fra saadanne Samlinger henhører den største Deel af det forfærdelige Horerie, som Landet er fult af og maa føre Guds Dom over Landet. Dette, D: E. er iche nogen af Hr. Ole Hof opdigtet eller af ham allene førende Klage, det er iche een af den eller den Præst, som kunde have Nafn af Egensindighed, Herschsuchtighed eller formegen Skinhellighed giørende Klage, men en væmodig Klage fast af alle Præster, en jammerlig Klage af mangfoldige Husbonder og Huusfædre, hvordan deres Ungdom bliver forført, og, om de ey vill gjøre med, beskiemmet og med Oyenafn belagt. Det er en Klage, som er enhver Mand, der har boet paa Landet, bekiendt. Det er en Klage, der for længst har været mig bekiendt, som paa de fleeste Steder har hørt ynkelige Klager derover, og jeg derfor paa alle mine Visitatzer har lært, prædichet og overbeviset, hvor syndig den Adfærd er, og hvad deraf følger: Nu, at saadan tilltagen Frihed er forargelig, for publico skadelig, for de onde Conseqvencer meget farlig og i sig selv ved Sabbathens Misbrug og alle Formaningers Foragtelse høyst syndig Ting, det kand vell ingen Christen negte; conseqventer forstaar det sig selv, at, siden det er

syndig, Præster da bør gjøre all deres Flid saadant at hindre, at det ey skall tage Overhaand, men hvordan? med Guds Ord, Formaninger, hemmelig og offentlig prædiche derimod, tillrettsette dem, som det gjør! Riktig! men naar det iche vill hielpe; det giøres ligefult, det giøres alt grovere, det giøres nu paa trods mod Præstens Formaning og, jo meere der prædiches derimod, joe meere giøres det, hvad da? Ja saa har Præsten giort sit og faar at befale det Gud! Ganske rigtig; men nu kommer de Mennisker og vill gaae till Guds Bord, da Præsten efter Rituallet skall foreholde dem deres Synd, prøve deris Bodfærdighed, tage Løfte om Forbedring. Naar de nu vill tilstaae Synd og love Bedring, endskiøndt de fleeste iche meener det, saa veed Præsten, at hand, som ey seer Hiertet, kand tage dem an; men naar de nu iche det vill, vill iche tilstaae, at det er Synd, det skall være ret giort, vill heller iche afstaae det, hvad skall da Præsten gjøre? hvordan gaar da saadane Mennisker till Guds Bord, og med hvad Samvittighed kand da Præsten give dem de hellige Ting? Ja var det en Sag, som till verdslig Øfrighed kunde angifves og der raades Boed paa, saa forstoed det sig self, hvad Præsten skulle gjøre, men da Kongens Lof intet determinerer derom, verdslig Øfrighed derfor undskylder sig ey at kunde actionere dem derfor, det og lader sig iche gjøre for en Præst for Retten at indkalde en Hob ryggesløs Ungdom og der med Vidner bevise enhver over, hvad i saadan Samling er giort. Skall da Lærere tie dertil, lade saadant syndigt Væsen tage meere til og see, at saadan Uskich i Mœenigheden skeer, iche allene skeer, men tager till, skeer med Trods, skeer med Guds Ords og all Formanings Foragt, og bliver til en Ret, og at de med saadant Sind ligefult uden Bekiendelse, uden Løfte om Forandring vill gaae till Guds Bord og vill ingen Indsigelse i den Sag tage af Præsten, men vell svarer, at vill Præsten dem noget, kand hand søge dem for Retten. Nu er det og vist og befundet, at Præster, som tager sig det alvorlig an, kommer dog nogen Vei, og med idelig

Formaning, Beskiemmelse, Bestraffelse offentlig og hemmelig faar det, om iche ganske hemmet, saa dog noget formindsket, at det ey skeer saa almindelig, scilicet i de Sogner, hvor der enten iche ere andet end Bønder, eller og, at der boer saadan Øfrighed, saadane fornemme Folk, og de, som har nogen Anseelse af Bønder, der har den Kierlighed till Gud og hans Kirche, at naar der raisoneres af gemeene Folk om Præstens Adfærd i saa Fald, eller de spørges, om Præsten kand forbyde dem sligt, de da, om de end iche approberer Præstens Viis og Maade i alle Ting, de dog forsvarer i det mindste Sagen self og siger, at det er iche ret, at Ungdommen saa gjør; det er en stor Uskich; Præsten har Ret at sette sig derimod; men det er høyst at beklage, at dette skeer af saa faae, men paa de fleste Steder findes saadanne, ja ogsaa Øfrigheds Personer, Superieurer, ja og Procuratorer, hvilke iche seer paa, hvad Synd er for Gud, hvilket en Præst bør see paa, men allene seer paa, hvad for Ret og Dom i slige Sager kand gøres, og derfor styrker den gemeene Mand imod Præsten og bilder dem ind, det er iche forbuden i Loven, derfor er det iche Uret; Præsten kand intet gjøre dem; lad ham sige, hvad hand vill. Vill Præsten gjøre dem noget, saa kand hand stefne dem. Det er Ulychen og deraf kommer den Trodsen mod Embedet og Guds Ord, at naar Sagen iche er saa, at den for verdslig Ret med Vidner kand bevises og med Dom straffes, saa skall hverken Guds Ord eller Præstens Formaninger hafve nogen Ret, men vill Præsten iche strax med saadan Sind tage dem til Guds Bord, da skall hand beskiches og gjøre dem Proces eller de ham.

Men alle de, som gjør sig den Idee af Formalitet i Kirchens Sager og i de Ting, som egentlig henger af Kirchens Myndighed, som Loven siger, har iche ret observeret Lovens Ord og klare Bogstaver 2. B. 9. Cap. 8 Art. Pag. 273, hvilke jeg ydmygst beder, at D: E: ville overlegge, hvor Præsten iche allene autoriseres, men udtrycheligen befales med sine Medhiælpere særdeles at have Indseende med

saadane Laster, som ellers ved sædvanlig Rettergang iche saa beqvemmelig ere at afskaffe eller beviise, af hvilke Laster en stor Mengde opregnes, deriblant især letfærdig Selskabs Besøgelse og Omgængelse, Ungdoms Forførelse till Drich, Dobbelt, Letfærdighed, Overdaadighed etc., men iblant de allerførste settes hellige Dages Misbrug til Gilde, Drik, Dobbelt, Gøglen, Feichten eller andet saadant, hvoriblant utvivfelig maa henhøre Ungdommens overlagde Samling om hellige Dage till Dans; jeg siger Dans, hvor mand dog iche kand forestille sig saadan Dans, som iblant fornemme og honette Folk, skiondt ogsaa den paa en Sabbath aldrig af nogen Christen kand forsvares at være ret for Gud og usyndig; men den Dans, hvor saadan Samling skeer, er altid blandt slige Folk bemenget med all Slags Letfærdighed, liderlige Historier, utugtig Snak og af saadane Samlinger flyder den Omløben om Natten i Skochetall i Gaardene efter Qvindfolkene paa Fjøs-Giellen og andre Uteerligheder. Mod alt dette befales i forberørte Articel hver Præst og hver Medhielpere at have Indseende og forekomne det og med Formaning gjøre deres Flid, at saadant maa afskaffes, NB. saaog raadføre sig med hverandre, hvorledes det best kand skee.

Efter denne Lovens Articel har Præsten paa Todten villet rette sig imod den Ungdommens Libertinage, længe formanet, advaret, straffet, prædichet derimod, taget Løfte om Forbedring og, da alt dette i lang Tid iche ville hielpe, overlagt med sine Medhielpere og Sognemænd og fundet paa og det for alle forkyndt, at de, som gjør sligt, skall give till de fattige i Sognet 1 $\frac{1}{2}$ i Penge eller Korn, hvilke uddeles paa visse Tider till Sognets fattige i Medhielpernes Nærværelse og derover holdes Bog og gøres Rigtighed. Om nu denne Invention er tillstreichelig till saadan Overhaand tagende Uskich at hindre, tviler jeg paa; om det og er saa snorret, at Præsten dicterer Mulcter af egen Authoritet, vill jeg iche saa lige statuere, men dette veed jeg vist, (1) at en Præst, som vill gierne have Uskich afskaffet,

har ondt at giøre, hvor hand ingen Assistance har af dem, Magten er betroet, (2) at for gemeene Mand, sær ryggesløs Ungdom, Præstens Formaninger ichun belees og dobbelt trodses derimod, naar de ere visse paa, ingen Straf følger efter, (3) at en Præst paa mange Steder i Loven er forbunden till at drage Omsorg for Sognets fattige og till dem ved alle Leiligheder at procurere noget, (4) Loven endogsaa befaler Præsten Pag: 290 Art: 27 at paamine dem, som Gud fortørne, og formaae dem til, at de noget till de fattige udgifve. (5) Det er heller iche saa fremmet i Loven, at Præst og hans Medhielpere kand legge dem, som ere modvillige en liden Mulct paa till fattige, som kaud sees Pag: 276 Art: 10. (6) Loven endogsaa giver enhver Husbond Magt til at legge sine Tienistefolk en Penge-mulct paa for Banden og Sværen, Pag: 298 Art: 4, og (7) kunde en Præst med saa ringe Ting og lemfældig Mulct faae afskaffet en saa stor Uskich, og syndig Sabbathens Misbrug, da meener jeg, at det iche var saa strafværdig en Gierning for Menniskene og behagelig for Gud. Altsaa om dette Præstens Paafund iche kand ansees enten saa tillstrechelig Middel, iche heller saa ordentlig grundet i Lofven, saa kand jeg dog, skiøndt jeg ey approberer det, umuelig ansee det, som giøres af en god Intention till saa gudelig Brug, for nogen saadan Forgribelse eller Misgierning, at hand derfor af Dragounen eller Hr. Obriste de Places Soldater, som D: E: ogsaa nefner, skulle beskyldes imod deres bedre Vidende, at hand vill have Penge for Absolutionen, og desforuden saa heslige Historier i Andledning af det samme fortelles over Land og Strand, hvilke jeg à parte har undersøgt og befundet at være Fabler over 80 Aar gamle; men jeg maa ansee det i det høyeste som et Paafund, der ey vill gelinge, som et Forsøg, Præsten har giort, der ey længer vill lyses, og paa tillstrecheligere Middel maa tenkes, om den Libertinage skall hindres. Ja end meere, jeg er gandske forsichret paa, naar nogen, som hafde vidst Sammenhenget af Sagen, i Steden for at styrche

og stive Dragunen mod Præsten, hafde af Begyndelsen villet sige till Dragunen, det er iche ret, Du har gjort, at Du danser om Søndagen, da Du har hørt, hvor ofte Præsten har bedet, formanet, prædichet derom. Gaae hen till Præsten og siig, Du vill iche giøre det meere, eller og, det er joe en ringe Mulct, skjøndt Præsten iche har Magt dertill, men Du kand heller gifve den ud end hafve Fortred, legge Dig ud med Din Siæle-Sorger og koste meere Tid og Penge paa at klage etc: da er jeg forsichret om, at Dragounen og Præsten lettelig derom hafde foreenet sig og hand længe siden haft sin Devotion i god Roe med bedre Samvittighed.

Endnu maa jeg ærbødigst melde et, som jeg af Erfarenhed har befundet, at hvor en Præst noget alvorlig har holt over Guds Bud og gjort en og anden Anstalt till god Orden, og den gemeene Mand iche self har kundet afkaste det Aag og giøre Præsten Modstand, saa pleier de at formaae en eller anden af de militaire at sette sig imod saadan Anstalt, at de skall bryde Isen og trenge igennem, endeel for den Frihed, de har frem for andre i nogle Stycher, endeel ved det Medhold, de meener at finde hos deris Superieurs |: endskiøndt de virkelig iche finder det hos alle, men jeg med største Berømmelse kand melde, at mange Officerer gjør Præsten stor Assistance, at hand uden dem iche nær saa vidt kunde komme :| endeel og af den Indbildning, de fleeste har, at de iche for nogen Ting i noget Styche af nogen kand tilltales uden af deres Officers. Naar da saaledes en eller anden Soldat kand unddrage sig fra Præstens Anstalt eller sette sig derimod, saa vill siden den øfrige Almue intet vide deraf og iche agte den Præstens Formaning. Og dette præsumerer jeg iche aldeles uden Grund at være Absichten i denne Klage, da jeg anseer det som et Overleg, at just Dragounen paa sin Side og andre Soldater af Infanteriet tillige gjør Besværing i denne Sag, saa slutter jeg, det er en overlagt Sag, iche saameget for deres Personer, mens heele Mengde af Ungdom vill ved

deris Klage vinde Seier og faae den Triumph, at det skall hedde siden, de gifver Præsten en god Dag, at nu er deres Sabbaths Dansen af Øfrigheden approberet og authoriseret, og Præstens Modstand derimod er kuldkastet og hand derfor satt till Rette.

Derfor holder jeg for, at christen Prudence i denne Sag maa bruges, at mand iche saa gifver Dragounen Ret, saa mand derved kullkaster all en Præstes Arbeide og Stræb till at hindre Overhaand tagende Uskich, og at mand iche, idet mand vill gjøre Ret, gjør ont værre; paa den eene Side styrker Dragounen i hans Ubodfærdighed og Stifhed, at hand iche vill viide, at det er Synd, men vell herefter til Triumph og Præstens Formaning til Foragt vill danse langt meere om Søndagen, opmuntre anden Ungdom og fortiene sig af dem en Ære-Krandts, at hand saa vell har maintineret deres Libertinage, paa den anden Side derved ligesom gifver all anden Ungdom Frihed ligesaa vell at unddrage sig fra Lydighed mod Præstens Formaningor som Draguner og Soldater.

Hvorfor, som jeg er forsichret om D: E: gudelige Intention, at De intet mindre approberer end nogen Libertinage hos gemeene Mand, især Ungdom, og intet vill gjøre endogsaa indirecte, som kunde styrke dem i Synd, saa indstiller jeg med all optenkelig Ærbødighed till D: E: høyst-fornuftige Skønsomhed, hvad D: E: self finder for got om Dragounens Klage till hans Capitain at ordinere, enten at Dragounen skall betale den ½ till de fattige, saasom det er blot af Vrangvillighed mod Præstens Formaning og Anstalt till god Orden at holde og Sabbaths Misbrug at hindre, eller og at hand ellers maa sættes till Rette for hans Søndags Dansen imod saamange Formaninger og Advarsler af Guds Ord, og baade hand og fleere forbydes sligt at begynde.

Men hvad Præsten angaar, da foruden andre Paamindeiser i samme Sag vill jeg med neste Post rescribere saaledes, at hand ingenlunde for de eller andre Pengers Skyld maa afholde ham eller nogen fra Sacramentet, iche

heller fodre af ham de Penger, uden hand selv, naar hand er overbeviist om sin Synd, vil godvillig self gifve dem til de fattige og derved gifve andre Lydigheds Exempel, men at Præsten i Følge af Loven skall kalde Dragounen, der er hans Menigheds Lem, ind for sig og sine Medhielpere og da klarlig og lemfeldig foreholde og undervise ham, at slig Dansen om Søndagen er Synd, saameget større Synd, fordi det er skeet imod saamange ham vellbekiendte Formaninger, Afraadelser og Advarsler; at det og er syndig giort, at hand har beskylt sin Siælesørgere at ville have Penge for Absolution imod sin bedre Vidende, da hand vell vidste, hvortill slige Penge før er brugt og end skulle bruges, at det og er syndig, at hand af blotte Stifhed har villet forsvare og ey tilstaae at have giort dermed Synd, endogsaa da, naar hand ville gaae til Guds Bord. Dersom da Dragunen efter sin Pligt og slig klarlig Paamindelse vill andtage og love herefter at entholde sig derfra, da skall Præsten uden Ophold og uden at tvinge ham at gifve noget till de fattige antage ham til Herrens Bord efter Lovens Ord Pag. 426 Art. 14; men dersom Dragunen iche møder, naar hand indkaldes, eller beviser sig modvillig eller ubodfærdig, da maa hand tache sig self, om hand i Følge af Loven Pag: 276 Art: 10 baade kommer i større Mulct og bliver endnu længer afholdet fra Sacramentet, indtil, som Loven udtrychelig siger, hand lærer at bevis det hellige Kirche-Embedet sin tillbørlige Lydighed og Ære.

Jeg beder ydmygst, at D: E: iche tager denne min Vidtløftighed ilde op, men meget meere anseer det som et Bevis paa den Tillid, jeg har til D: E: gudelige Retsindighed, at jeg saa aabenhjerttet explicerer, hvordan Prædiche-Embedet ofte med den reedeligste Flid maa høre ilde og hvorledes den umilde Fortolkning, som gøres over dem, volder, at endogsaa det gode, de ville gjøre, bliver hindret, hvilket jeg saameget disheller just i denne casu kand gjøre, da det er mangfoldige nochsom bekiendt, at Hr. Ole Hannibal Hoff just er iche den Mand, jeg ellers ville tage i

Forsvar, men efter den nøye Inspection, jeg stræber at hafve over mit Stift, har Aarsage i mange Ting iche at være tilfreds med ham, og med Guds Hielp aldrig skall befindes at see igiennem Fingre med nogen Slags forsetlig Forseelse af Præster; men i denne Sag seer jeg, at hand, om iche aldeles uskyldig, dog for en god Intention lider ubillig Blame.

Jeg recommenderer mig i D: E: fremturende Bevaagenhed og med all Velsignelses og guddommelig Beskiermelses Tillønskelse stedse med all optenkelig Ærbødighed forbliver etc.

2.

1734 d: 30. Decembr.

Visitations Bref till Nedre Tellemarchens Provstie og Præsterne till Hof, Aneboe og Lardal.

Efter mit Embedes Pligt og Lovens Tilhold agter jeg med Guds naadige Hielp og Bistand i denne Vinter at begynde den anden Circul af min Visitation og at begynde den fra samme Kandt, som den forige, paa den Tid og i den Orden, som hosfølgende Tabelle udviser. Jeg har fundet mig ved forige Visitatzter af det strenge Arbeide og langvarige Travaille saa fatigeret, at jeg de fleste Gange efter hver Reise har været ret syg, og baade Legem og Sind entkræftet, dog nødes jeg til denne Gang at tage mig end kortere Tid til denne Reise og hver Dag baade reise og arbeide; thi de mangfoldige mig paaliggende Forretninger ville iche tillade mig paa engang at være saalænge borte, men jeg har eftertænkt, at det meste, som har fatigeret mig, har været det lange Arbeide paa engang i hver Kirche ved 5 à 6 Timer at være i bestandig Operation, saaog de lange Taler, jeg har holdet for Catechisationen, hvortill jeg er bleven andlediget imod mit Forsætt og ofte uden mit Vidende af den Text, som Præsten har forklaret, og Materie, hand har tracteret, at blive vidløftig, saaat ved den Tale baade Kræfter og Tiden er bleven formindsket for det,

som er mit rette Ærinde, sc: Catechisationen. Da, efterdi jeg nu har hørt alle Præster prædicke, og jeg, baade at vinde Tiden til det, som er det egentlige *ἐργον*, hvorfor jeg kommer, og at spare mine egne Kræfter, tænker paa denne Reise at anvende den Tid, som kand have i Kirchen, fornemmelig paa Catechisationen, og til den Ende bliver ingen Prædichen holdit af Præst |: uden hvor Søndager, Hellige-Dag eller den ordinaire Faste-Prædichen indfalder, hvor det forstaar sig self, at da bør være Prædichen:| men ellers efter en Psalme og kort Tale af mig strax at gaae till det, hvorfor jeg er kommen. Til den Ende ombedes de welærværdige Præster, hver i sit Sogn, at giøre den Anstalt, at Ungdommen kommer flittig tilstæde, at Meenigheden, især Mændene, ogsaa møder, og at alle, som møde skall, er tilstæde i Kirchen og satt i Orden præcise Klochen 8 om Morgenens i det seeniste, og at de, som ere lang Vei fra, ville komme Dagen forud i Naboe-Lauget, hvorved jeg da haaber, at baade de og jeg kand være af Kirchen præcise til Middag; Skydsen at være allevegne parat paa hver Skifte, tviler jeg icke om, baade ved Brødre-nes Forsorg og Fogdernes Anstalt, som derom bliver af mig tillskrevet, og ved det alle Meenigheder nu har erfaret min Viis, at de icke skall bie efter mig, men at jeg kommer til præcise foresatte Tid, hvorfor jeg haaber, at baade til Skydsen og till Visitationen alle ere nu tiligere færdige end forige Gang, saa jeg icke bliver opholdet nogensteds. Jeg behøver 3 løse Hester med Sæle-Tøy og en med Spis-Slæde. Om noget stort Snee-Fald skulle skee, motte ved Lensmændene foranstaltes fleere Hester baade til Vei at giøre og tiere at skifte.

Register over al Ungdommen, underskrevet og attesteret af Sogne-Præsten, at det er rigtig, haaber jeg at finde for mig paa hver Sted, saaledes indrettet, som forige Tabelle har udviist, sc: efter Alphabeta, i Columner afdeelt om deres Alder, Profect, Communion, Forhold, at jeg baade der ved Stæden og endnu bedre siden efter Hiemkomsten

kan conferere dem med de forige og see, hvad Tilvext og Forandring der er skeet baade i deres Profect og i deris Tall.

Ligesaa bliver Ministerial-Bogen, den nye indrettede Kaldets Bog, Copie-Bog, Klocherens Communion-Liste og Collect-Bogen mig anviste og i Logementet henlagde; hvad nogen kand hafve enten particulier at andrage eller consulere mig udi, det, efterdi Tiden bliver mig sær knap paa hver Sted derpaa at resolve eller svare, beder jeg, at enhver ville hafve skriftlig optegnet, at jeg, hvor jeg dertil finder Tid paa Veien eller efter min Hiemkomst derpaa kand svare.

Jeg ønsker at finde hver af de kiære Brødres Huus og Meenighed i glædelig Tilstand, der jeg med allerbeste Ønske stedse forblifvende.

1735

Route.

- D. 10. Februarij kommer jeg, om Gud vill, till Hoff.
- D. 11. visiteres der og reises till Aneboe.
- D. 12. visiteres der og reises till Lardall.
- D. 13. Søndagen visiteres og hviles over till
- D. 14. reises til Eidanger.
- D. 15. visiteres der.
- D. 16. reises til Brevig, visiteres der og reises till Bamble.
- D. 17. Visiteres der.
- D. 18. reises till Kragerøe.
- D. 19. visiteres der meget tilig Kl. 7 og reises til Drangedal.
- D. 20. Søndagen visiteres der tiligst Klochen 7 og reises til Holden.
- D. 21. visiteres der og reises till Bøe.
- D. 22. visiteres der og reises til Hitterdal.
- D. 23. visiteres der og reises til Seude.
- D. 24. visiteres der og reises til Gierpen.
- D. 25. visiteres i Gierpen og reises till Solum.
- D. 26. visiteres der og reises till Schien.

D. 27. Søndag visiteres i Schien.

D. 28. Mandag reises till Sande.

D. 1. Martij reises hiem.

3.

1734. d: 31. Decembris.

Til Missions Collegio angaaende en liden Bogs Trykning
og nye Biblers Oplæg.

Nest ydmygst og ærbødigst Taksigelse etc. lychsalig Nytt Aars Ønske etc. Fremdeles tacher jeg ydmygst, at det høye Collegium har villet fyllistgiøre mit Ønske med den lille Bogs Oplag og gifve mig derom saa tillstrechelig Underretning, af hvilken jeg vel seer, at Bekostningen vill løbe meere end dobbelt imod den Sum, som dertill har været destineret, naar Bogbinderens Regning kommer dertill, mens det maa iche hielpe, og jeg vill da heller self legge den overskydende Summa dertill, end all den Nytte, som deraf haabes, skulle spildes. Jeg beder derfor ydmygst, at det høye Collegium ville gifve Ordre til Bogens Oplag af 10000 Exemplarer, og at dertill motte kjøbes Papier af Kremmerne, eller hvor det kand faaes, siden nu ey bliver Tid til at forskrive det, og at dermed motte hastes det meste, mueligt er, saa de kunde blifve indbundne i allehaande Papier og være i Kister indpakkede, till de første Skibe gaae, da jeg til deres Afhentelse skall giøre Anstalt, men dertil behøves det høye Collegii Godhed at ville gifve Ordre til Factoren at slutte en Contract betids med Bogbinderen og siden besørge, at hand uden Ophold binder dem ind i tærkisk, blaat, rødt Papier, eller hvordan hand self vill, og at de i Pak-Kister bliver indbundne. Penge till Trykken, Papiret, Indbindelse og anden Bekostning kand tages, naar behager, hos Regiments Qvarttermester Høyer, som jeg derom har tilskrevet. Mit forhen ringe dog vellmeente Forslag var ey af nogen dybere Indseende, end at Weisenhuuset gjorde et Oplag af en Bibel i temmelig Stiill,

hvor Bogstaverne, naar de engang vare satte, stedse bleve staaendes og ey igien sønderbrutte, saa at der i mange Aar uden nogen nye Setning eller Bekostning |: uden paa Papiret |: kunde trykkes Bibler saamange, som behøves, og Hans Mayestæt da allernaadigst befalede |: om iche at paa hver Bundegaard skulle være en Bibel eller hos de fattigste i det mindste et N: Testament:, hvilket maaskee ville synes een for stor Byrde at paalegge Landet paa engang, og Waisenhuuset heller iche kunde fournere i mange Aar saamange Exemplarer, saa dog |: at enhver, som ville gifte sig paa Landet og tage Gaard, skulle før Copulationen bevise, at hand har kjøbt en Bibel, og hver Huusmand eller andre slige kjøbt et N: Testam: till at begynde en christelig Huusholdning med, saa kunde det være et Middel til, at inden 20 Aar en Bibel fantes i hvert Huus; det kunde gjøre Waisenhuuset en meget profitabel Afræch, thi allene dette Stift er i dette Aar copulerede over 2000 Par. Det kunde ey regnes for en utaalelig Byrde paa Landet imod den Pligt og Nytte for hver Christen, thi baade kunde ventes, at slige Bibler med saa vis og stor Afræch kunde have for got Kiøb; Bønderne kunde heller forminske noget af deres Ødselhed i Bryllupper, hvor der driches 3, 4, ja vell fleere Dager af Rad, og naar de vare bundne dertill, saa fik de vell Raad dertill, saavelsom til andre mindre nyttige Boeskab, og naar det kommer til Giftermaall, saa har mand merket, at de ere villigere til at skaffe sig det, som maa være, end andre Tider, som jeg har vundet en stor Ting derved, at jeg har tilskrevet Præsterne ingen at copulere, uden de kand læse i Bog og nogenledes gjøre reede for deres Christendom, hvorved de, som tilforne har været ganske uvillige og foregivet saa stor Eenfoldighed, at de ey kunde lære i Bog, har lært i ganske korte Tid og fundet det muelig, for ey at blive opholdt i deres Giftermaall, og ligesaa ville det gaae med Biblers Anskaffelse, naar det først var befalet, og, førend Befalingen skeede, et stort Antall af Bibler till hver Kiøbstæd hendsendt og Præ-

sterne siden ved deres Huusbesøgelse eftersaa baade om Biblerne vare tilstæde, hvor de engang vare kjøbte, og hvor flittig de blefve brugte; men dersom jeg skulle kunde op-tænche noget bekvemmere eller lettere Forslag, skall jeg iche undlade det høye Collegio mine Tanker ærbødigt at forestille, den jeg med etc.

Blandt de mærkelige Vidnesbyrd om Herslebs Ordens-sans, som er os bevarede, kan nævnes, at der blandt hans efterladte Papirer findes 3 meget tykke Kvart-Bind indeholdende haandskrevne Prædikener med følgende Rygtitler:

1. LXX Ordinations- og Prøveprædikener, Aggershus Stift¹⁾.
2. Visitats-Prædikener udi Aggershus Stift.
3. Prædikener i Anledning af Jubelfesten (for Reformationen) 30. Oct. 1736. (Alle af navngivne Præster i Aggershus Stift).

Alle disse Prædikener er fra de 7 Aar, da Hersleb virkede i Norge, og de give en overordentlig fyldig Forestilling om, hvorledes man den Gang prædikede. Fra intet andet Stift i Norge eller Danmark og fra ingen anden Tid har man noget lignende. Efter at Hersleb var bleven Biskop i Sjællands Stift, hvor Præsternes Tal var langt større end i Aggershus Stift, forsøgte han ikke paa saadanne Samlinger af Prædikener. Derimod drog han Omsorg for, at de Landemodes-Prædikener, som den Gang holdtes to Gange om Aaret af Provsterne, blev udgivne fra 1739 til 1755, i syv smaa Oktav-Bind, under Titel »Sermones ad Clerum eller Prædikener ved de aarlige Provste-Moder i Siælands Stift«.

III. Lidt om Slægterne Boyesen og Langhorn i Norge.

Foran S. 179 f. er meddelt noget om Forbindelsen mellem disse to Slægter. I den Anledning er følgende

¹⁾ Deriblandt den ovf. S. 639 omtalte Prædiker af Henrik Gerner og en Ordinationsprædiken af Mag. David Schøthe.

Brudstykke af en Stamtavle os meddelt af Hr. Pastor Jantzen. Den viser bl. a., at tre Sødskende Boyesen var gifte med tre Sødskende Langhorn.

Anders Boyessøn † 1708,
Generalvejrmester i søndenfjelds Norge.

Petter Boyessøn, 1671—1750, Sognepræst i Spydebjerg 1695—1739; gift med Karen Stochfleth, 13 Børn, der iblandt:	Anders Boyessøn 1682—1745, Stndent 1700 ¹⁾ , Sognepræst til Næs i Hallingdal. Kh. Sml. 4. R. III, 517.	
Christopher Nicolai B., 1697—1738, Student 1716, Sognepræst til Lyderslev 1723—30, til Gran paa Hadeland 1730—38; gift med Margrethe Langhorn.	Petter Otto B., 1700—† 1763 i Kbhvn., Student 1716, Sognepræst til Ringsaker, afsat 1740; gift med Elisabeth Dorthea Langhorn.	Maria Margr. B., 1707—† 1741 paa Christiansø, første Gang gift med Michel Sørensen (Schumacher), Kapellan i Spydebjerg † 1732, anden Gang gift 1734 i Spydebjerg med Jacob Friedrich Langhorn (1709—61) ²⁾ .
Peter Magnus Boyesøn * 1728 i Lyderslev † 1798 i Thronhjem, Generalmajor.		

Hertil kan føjes nogle Aktstykker vedrørende Præsteforhold i Norge, der staa i en vis Forbindelse med ovenstaaende Stamtavle:

1.

1733, 18. Decbr. Hr. Thomas Boesens Constitution som Provst i Sagen contra Hr. Peter Boyesen ang. Formynderskabet for Mag. Poul Riises yngste Datter.

Hans ædle Velærværdighed, Hr. Niels Dorph, haver som Provst- og Skifteforvalter betroet velærv. Hr. Peter Ottho Boyesen, Sognepræst til Ringsaker, Formynderskabet for Mag^r Povel Riises yngste Datter; men som velbem^{te} Hans ædle Velærv. (nu da hand skal flytte herfra³⁾) og snart

¹⁾ Det er denne, som nævnes foran, S. 179, Not. 3, og ikke Brodersønnen Peter Otto Boyesen.

²⁾ Se foran, S. 171 ff.

³⁾ Til Nicolai Kirke i Kbhvn.

fra sig levere Provstiets Documenter og Regnskaber) ikke finder sig noksom forsikkret for det Værgemaal, allerhelst da Hr. Peter Boyesen ikke har præsteret den av ham selv belovede Caution, og [Hr. Dorph] altsaa til sin Sikkerhed av mig har forlangt at constituere en Provste-Rett, det snarestee skee kand, hvorved hand haaber, at Hr. Peter Boyesen skal blive tilfunden Værgemaalet med behørig Rigtighed at fra sig levere eller Caution at stille.

Altsaa (efterdi denne Sag ingen Ophold liider, og endnu ikke er udnævnt den, som efter Hr. Dorphs Resignation Provstiet skal antage) ville det behage Deres Velærv., som hertil nu av mig constitueres till Provst, en Provste-Ret paa beleilig Tiid og Sted at beordre, og efter at De selv har udnævnt 2de Assessores, og lovlig Stevning er udstedet, denne Sag at foretage og derudi lovlig forfare, dømme og kjende. — —

(P. Hersleb).

Biskop Herslebs ovf. S. 662 omtalte Kopibog.

2.

1739, Jan. Kancelliets Indstilling vedrørende Grans Kald i Aggershus Stift, ledigt efter Christopher Boiesen. Indkomsterne kan regnes til 500 Rdl.

Hannibal Hammer, som i 5 Aar har været Capellan i Kaldet, som af Biskoppen, hans forrige Sognepræst og Provst har stor Berømmelse for hans opbyggelige Lærdom og exemplariske Levned, hvorfor Biskoppen saa vel som hele Menigheden beder for Supplicanten om allernaadigst Bøn høring, saasom han for andre er et Exempel paa Stilhed og Sagtmodighed samt Vandring i Guds Retsindighed. Oberstlieutenant Langhorn, som er Broder til den afdøde Præsts Enke, der med 5 Børn sidder i fattig Tilstand, beder, at siden der er en Enke forhen i Kaldet, og saaledes den ordinaire Pension lidet vilde forslaa for 2de at leve af, Successor da maatte tilholdes at betale Christopher Boiesens Enke i aarlig Pension herforuden 50 Rdlr. Og som Hannibal Hammer hertil er villig, saa beder Oberstlieutenanten,

ham med dette vacante Kald paa saadan Condition allernaadigst maa vorde gratificeret.

Kongens Paategning: Accorderes, dog at han giver hans Formands Enke, hvad han har lovet.

Christopher Ancher, som i 8 Aar har været Capellan for Wangs Menighed og af Biskop Hersleb saavel som Biskop Dorph og mange andre brave Mænd har stor Berømmelse saa vel for hans flittige og opbyggelige Prædikener som for hans ustraffelige Vandel.

Rasmus Wibye, som næsten i 5 Aar har været Sognepræst for det meget elendige Justedalens Kald i Bergens Stift, der alene bestaar af 30 fattige og forarmede Bønder, hvorfor og alle hans Formænd til bedre Embeder er vorden forflyttede, hvilket Biskoppen med ham attesterer, og at Kaldet er det miserableste i hele Danmark og Norge, siden hele Indkomsten aarlig ej kand bidrage uden 60 Rdlr. Det er desuden saa farligt, at ingen Biskop har turdet vove sig saa højt op til Fjelds, mens har paa deres Visitater været nødt til at nedkalde Præsten og Menigheden til Lyster Kirke; og som Supplicanten saaledes er geraaden i yderste Armod, og derhos med vedbørlig Troskab, Flittighed, Nidkærhed og Retsindighed har forstaaet sit Embede, saa ønsker Biskoppen, at Hs. Maj. vilde forflytte ham til en bedre Station.

Johannes Green, som paa femte Aar har været personel Capellan til Froens Præstegæld, og af hans Sognepræst har et meget stort Skudsmaal¹⁾.

Ole Meldal, som i 16 Aar har været Capellan til det besværlige Ringsager Kald, og haft lidet at subsistere af med Hustru og fem smaa Børn. Biskop Dorph giver Supplicanten en meget berømmelig Attest om hans gudfrygtige Liv og Levned og Omhyggelighed for de ham an betroede Sjæle.

Gratiahbogen i Rigsarkivet.

¹⁾ Om Johs. Green, se Kh. Sml., 4. R. II, 263 ff.

1747, 26. Febr. Sognepræst Christopher Ancher i Ringsager til Gen.-Kirkeinsp.-Kollegiet.

Det er Eders Excellence og samtlige høie Herrer bekiendt, at jeg i Aaret 1740 allernaadigst blev beskikket til Sogne Præst for Ringsager Menighed udi Aggershuus' Stift, imod at jeg til den forrige Sogne Præst¹⁾ skulde betale 300 Rd^r aarlig Pension. — Jeg har tilforn underdanig forestillet Eders Excellence og høie Herrer, at jeg i Følge een allernaadigst kongl. Resolution maatte betale den fulde Pension i Aaret 1741, uandseet at min Formand hafde 3die Parten av Kaldets visse Indkomster samme Aar, dernest at mine Tilhørere formeldelst den her i Landet indfaldne dyre Tiid bleve saa udarmede, at de ikke kunde betale Kaldets visse, mindre de accidentelle Kaldets Indkomster, saa at naar Udgifterne med den extra ordinaire Pension, Enke Pension, Capelanens Løn og de kongl. Skatter, der ialt beløb til 557 Rd^r, vare betalte, var saare lidet eller intet tilovers for mig og Familie til Subsistence²⁾, og endelig den mig sidstleden d. 1. Junii overgangne ulykkelige Ildebrand, hvorved jeg mistede min gandske Formue og ikke engang fik reddet saa mange Klæder som jeg eller nogen af mine kunde skiule sig udi. — Ved saadan min underdanige beklagelige Forestilling implorerede jeg eders Excellences og høie Herrers høystformaaende Intercession hos Hans Maiestæt, at den mig til min Formand allernaadigst paalagde Pension maatte ved forefaldende Vacanser blive forfløt paa andre Kald, hvis Indkomster det kunde taale; Jeg var saa lykkelig at obtinere Eders Excellences og høie Herrers naadige Løfte om Deres Protection, ti bruger jeg den Frihed at nedlægge denne min underdanige Bøn og Begiæring, at

¹⁾ Den 1740 afsatte Peter Otto Boyesen.

²⁾ Svaret paa dette Andragende findes nedenfor, S. 683. Det viser, at Magnus Langhorns Indflydelse hos Christian VI var saa stor, at han fik udvirket denne uretfærdige Ordning af Naadensaaret i Ringsager til bedste for Søsteren, der var gift med den afsatte Præst P. O. Boyesen (hvorom der foran, S. 180, er ytret Tvivl).

Eders Excellence og høie Herrer vilde forestille Hans Mait: min Tilstand, og forhielpe mig til, at for ommelte 300de Rd^{rs} Pension, om ikke gandske saa dog endeel derav, maatte blive forflødt og henlagt paa det nu leedig værende Eeger Kald her i Stiftet. — Eders Excellence og samtlige høie Herrer viiser derved een Barmhiertighed imod mig, som fremdeles skal forpligte mig med underdanig Soumission at forblive

Eders Excellences og samtlige høie Herrers
underdanige Tiener og flittige Forbeder

*Christopher Ancher*¹⁾.

Ringsager

d. 26. Febr. 1747.

1746, 8. Sept. Gen.-Kirkeinsp.-Koll. til Sognepræst Ancher
i Ringsager.

Endskiønt vi have Medlidenhed med ham baade i Henseende til den ulykkelige Ildebrand osv., kunde hans Ansøgning dog ikke bevilliges. Men hvis han vilde søge om Forflyttelse til et andet Kald, naar Vacance forefalder, kunde saadant muligen reussere.

Gen.-Kirkeinsp.-Koll.'s Kopibog.

¹⁾ Se foran, S. 180.
